

BƏDƏN TƏRBIYƏSİ VƏ İDMANDA İQTİSADİYYATIN YERİ VƏ ROLU

i.ü.f.d. S.M. Məmmədov

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası,
"İdman menecmenti və kommunikasiya" kafedrası
sahib.mammadov@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 1 oktyabr 2020

Dərc olunub: 5 noyabr 2020

© 2020 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya: məqalədə bədən tərbiyəsi və idmanın əhəmiyyəti, onunla iqtisadiyyat arasında əlaqə məsələləri araşdırılır. Sahə məhsullarına tələbin təklifi yaratması, bədən tərbiyəsi və idman sahəsində bazar qanunlarının işləməsi, iqtisadiyyatın idmanda rolunun artması və ölkədə BTİ-lə məşğulluq səviyyəsi araşdırılmışdır. Eyni zamanda, BTİ-nin inkişafı üçün ölkədə aparılan işlər araşdırılmış və reallaşdırılması zəruri olan tövsiyə xarakterli təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: *fiziki tərbiyyə, idman, iqtisadiyyat, tələb.*

"Bədən tərbiyəsi və idman haqqında" Qanun Azərbaycan Respublikasında bədən tərbiyəsi və idman sahəsində fəaliyyətin təşkilat hüquqi, sosial-iqtisadi əsaslarını və dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini müəyyən edir, bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyir, hər kəsin bədən tərbiyəsi və idmanla məşğul olmaq hüququna təminat verir [1].

Mütəxəssislərin rəyinə görə bədən tərbiyə və idman (BTİ) iqtisadiyyatın sürətlə inkişaf edən sahələrindən biri olmaqla mövcud maliyyə, maddi və əmək resurslarının yatırıldığı iri sferadır [7.-142 c.].

Elmi ədəbiyyatlarda BTİ-nin məzmunu və iqtisadiyyatda rolu, bizneslə əlaqəsi müxtəlif formalarda izah edilir. Bir çox mənbələrdə iqtisadi nöqtəyi nəzərdən BTİ-yə qeyri-maddi istehsal sferasına aid olduğuna görə maddi məhsulun istehsalında birbaşa iştirak etmədən müxtəlif xidmətlərin göstərilməsi üzrə faydalı ictimai fəaliyyət növü kimi izah edilir [6. - 248 c.]. Eyni zamanda BTİ-nin iqtisadiyyatına sahəvi yanaşılır. Bu yanaşmaya görə

BTİ iqtisadiyyatına qeyri-istehsal sahəsinə xas müəyyən xüsusiyyətə malik "müəssisə, təşkilat və istehsalın məcmusu" kimi baxılması düzgün hesab edilir [7.-144 c.].

BTİ iqtisadiyyatın sahəsi kimi əhalinin xüsusi tələbatının ödənilməsinə nəzərdə tutan əmtəə və xidmətlərin istehsalı, satışı və istehlakını həyata keçirən müəssisə, təşkilat, institut, idarəetmə təşkilatları özündə birləşdirir [5. - 21 c.].

BTİ-nin bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə keçidin nəticəsi müxtəlif mülkiyyət formalarının yaranması oldu ki, bu da dövlət ilə yanaşı qeyri-dövlət və kommersiya xarakterli bədən tərbiyəsi və idmanın yaranmasına zəmin yaratdı.

İqtisadi nöqtəyi-nəzərdən iqtisadiyyat sahəsi kimi BTİ-nin əsas xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi ifadə etmək olar:

- bütövlükdə ölkənin insan potensialına və hər bir fərdin sağlamlığına təsir xarakterinin unikallığı;
- əmtəə və xidmətlərdən istifadə prosesinə ölkə əhalisinin demək olar ki, hər birinin cəlb edilməsi;
- fiziki tərbiyə və tam istirahət şəraitinin yaradılması ilə bütün sahələrdə insanların əmək qabiliyyəti və əmək məhsuldarlığı səviyyəsinə təsiri;
- iqtisadiyyata insanların əmək fəaliyyətinin davamlılığı ilə şərtlənən uzunmüddətli təsir xarakteri;
- dövlət maliyyələşdirməsinin üstünlüyü, sahənin dövlət büdcəsindən maliyyə asılılığı.

Son dövrlər BTİ bir çox ölkələrin iqtisadiyyatının mühüm sahələrindən birinə çevrilmişdir. Bu sahəyə əhəmiyyətli məbləğdə maliyyə resursları və çoxsaylı iş qüvvəsi cəlb edilmişdir. BTİ-nin idarəetmə və maliyyələşdirilməsi modelləri daim təkmilləşdirilir və yeniləri işlənir. Bununla bərabər, idmanın bir

tərəfdən kommersiallaşdırılması və peşəkarlaşması tendensiyası artır, digər tərəfdən isə büdcə vəsaitləri ətrafında güclü rəqabətin olması idmanın özünün ixtiyarında olan mövcud resurslardan müstəqil olaraq mənfəət qazanma yollarının öyrənilməsinə tələb edir.

BTİ və iqtisadiyyata Azərbaycanda, hətta qərb ölkələrində belə, uzun müddət ayrı-ayrı iki sahə kimi baxılmışdır. Hesab edilirdi ki, idman hobbi olaraq asudə vaxt keçirmək üçün məşğuliyyətdir və onun iqtisadiyyatla, peşə və ticarətlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Lakin zaman göstərdi ki, idmanda pul qazanmaq olar, hətta böyük pullar qazanmaq olar. Zaman keçdikcə BTİ sahəsi böyük pul dövriyyəsi sahəsinə çevrildikcə bu sahədə rəqabət daha da güclənir və ənənəvi idman resursları daha da məhdudlaşır. Nəticədə isə BTİ-də yalnız peşəkar idmançılara və məşqçilərə deyil, həmçinin peşəkar iqtisadçılara, idarəedicilərə (menecerlərə), hüquqşünaslara, sosioloqlara güclü ehtiyac yaranır. Bu BTİ-nin bütün sahələrinə aid edilir.

BTİ-nin iqtisadiyyatı bilən insanlara ehtiyacı vardır. Məsələn, hər hansı bir idman növü üzrə yarış keçirmək üçün idman zalının tikintisinin smeta dəyərini, onun müvafiq resurslarla təminatı və istismar xərclərini hesablamaq və eyni zamanda idman məhsulları və təşkilatları, idman mədəniyyəti haqqında geniş məlumatlı olan şəxslərə ehtiyacı vardır.

BTİ bir çox təzahürləri ilə iqtisadi və idarəetmə tərəfləri ilə dəqiq təsnifatlaşdırılır ki, bu da iqtisadi və idarəetmə nəzəriyyələrinin idmanda da tətbiqini labüd edir. Hər bir şəxs ayırdığı vəsaitin "Nə dərəcədə səmərəli istifadə olundu? Həmin vəsait başqa məqsədlər üçün daha yüksək səmərə ilə istifadə oluna bilərdimi?" kimi suallarına cavab axtarır ki, bu təbiidir. Daha dəqiq hər hansı bir idman layihəsinin reallaşdırılması (məsələn, idman zalları və meydançaları üçün ərazinin seçilməsi, idman zallarının, meydançalarının tikintisi, idman yarışlarının keçirilməsi üçün zalların seçilməsi, yarışların təşkili, məşqlərin keçirilməsi üçün idman zallarının və meydançalarının icarəsi və s.) haqqında qərar qəbul etməzdən əvvəl variantlar müəyyən edilir, onlar arasında alternativlər təyin edilir və məhz onların arasından optimal variant seçilir. Optimal vari-

ant isə bütün variantlar arasında ən əlverişlisi hesab edilir. Qeyd edilən xüsusiyyətlər tədqiqatın aktual olmasını BTİ-nin iqtisadi səmərəliliyinin müəyyən edilməsinin zəruriliyi ilə izah edir və aktualıq ölkənin imicinin, iqtisadiyyatının və idmanın qarşılıqlı sıx əlaqəsi ilə təsdiq edilir.

Tərəfimizdən aparılan tədqiqatın məqsədini ölkənin BTİ həyatında iqtisadiyyatın iştirakının və təsirinin əhəmiyyətinin müəyyən edilməsi təşkil edir.

İdman bir çox vasitələrlə, məsələn innovativ idman məhsullarının, yarış və obyektlərinin vasitəsilə iqtisadiyyata bilavasitə təsir edir. Hökumət və müvafiq idman sahəsi üzrə ixtisaslaşmış təsisatlar idmançıların nəticələrini yaxşılaşdırmaq və idmanda iştirakı stimullaşdırmaq məqsədilə innovativ nəticələri və idman tədqiqatlarını mükafatlandırılmalı və digər əhəmiyyətli addımlar atmalıdırlar. Qeyri-maddi istehsal sahəsi olan idmanın dəstəklənməsi ölkə vətəndaşlarının sağlamlığının möhkəmləndirilməsi, onların idman mədəniyyətinin təkmilləşdirilməsi və asudə vaxtların fəal keçirilməsinə zəmin yaradır. Eyni zamanda BTİ dövlət və cəmiyyətin iqtisadi həyatına, xarici iqtisadi və mədəni əlaqələrinə, işçi qüvvəsinin keyfiyyətinə, iqtisadi sistemin turizm və digər iqtisadi sistemlərinə bilavasitə təsir edir.

Əlbəttə ki, tələbatın, insan maraqlarının öyrənilməsi və təhlili olmadan idman iqtisadiyyatı haqqında əhatəli məlumatlı olmaq mümkün deyil. Tələbat dedikdə hər bir şəxsin mədəni səviyyəsinə uyğun gələn və onun xarakterinə müvafiq olan formaya düşmüş ehtiyac başa düşülür. Tələbat cəmiyyət inkişaf etdikcə sonsuz olaraq artmaqdadır. Tələbat insanda bu və ya digər məqsədlərə nail olmaq üçün daxili motiv yaratmaqla məcburedici və istiqamətləndirici qüvvə kimi çıxış edir. Tələbat zaman keçdikcə artaraq tələbat predmetinə yönəlik olan maraqlara çevrilir, bu isə öz növbəsində insanın həmin məhsullara maraqlarının artması və onların alıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşması nəticəsində tələbə çevrilir. Tələb insanların bu və ya digər konkret məhsulu almaq imkanı kimi də izah edilir.

İdman təyinatlı əmtəə və xidmətlərə tələbin artması istehsalçıları mövcud məhsulları təkmilləşdirməyə, yeni innovativ məhsulların

istehsalına və xidmətlərin göstərilməsinə sövq edir. İstehsalçılar sahə bazarlarını müxtəlif çeşid və qiymətlərdə tələblərə uyğun məhsul və xidmətlərlə təmin etməyə çalışırlar. Bazarda sahə məhsullarına tələb artdıqca təklif artır, təklif artdıqca bazarda tələbin ödənmə imkanları artır, müvafiq olaraq bazarda qiymətlər tələb və təklifin tarazlıq nöqtəsində təyin edilir.

İdman mallarına tələb əsasən ayrı-ayrı fərdlər tərəfindən irəli sürülür. Bu şəxslər peşəkar idmançılar, bədən tərbiyəsi ilə məşğul olanlar, fəal istirahət və idman turizmi həvəskarları və digərləri ola bilər. Sağlamlıq özünə, ətrafına dəyər verən və tənbellikdən uzaq olan insanlar üçün olduqca dəyərli hesab edilir. İdman və sağlamlıq, bu iki anlayış bir-birindən irəli gəlir. Bədənə daimi fiziki yükün verilməsi bu sağlam yaşayış tərzinin və qocalıq yaşlarında bir çox xəstəliklərin olmamasının və ya xəstəliklərdən asanlıqla qurtulmalarının əsasını təşkil edir.

Bioloqlar apardıqları tədqiqatlar əsasında qeyd edirlər ki, idmanla məşğul olan insanların beyinlərində "məmnunluq hormonu"nın arması müşahidə edilmişdir. "Məmnunluq hormonu" insanların streslə mübarizə aparmalarına kömək edir və həmçinin beyində hüceyrələri məhv edən sərbəst radikalları azaldır [8].

İdman insanların sağlamlığını möhkəmləndirmək və qorumaqla bərabər BTİ-lə muntəzəm məşğul olmaq insanın uzun müddət əmək qabiliyyətli qalmasına imkan verir, insanın işdə və ictimai həyatda fəal olmasına zəmin yaradır. Beləliklə, ayrı-ayrı fərdlərin və həmçinin bütövlükdə cəmiyyətin sağlam olmasında səhiyyə ilə yanaşı həmçinin iqtisadiyyat maraqlıdır.

İnsanın tələbatları arasında əyləncə və istirahət mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu halda istirahət dedikdə yorğunluğu aradan qaldıran aktiv fəaliyyət başa düşülür. İqtisadi baxımdan bu tələbata üç nöqtəyi-nəzərdən baxmaq olar:

- insanlar idman meydançalarında, zallarında gündəlik monoton işlərdən istirahət edir, güclərini bərpa edirlər;
- fəal istirahət qeyri-düzgün qidalanma ilə az hərəkətli yaşam tərzini əvəz edir;

- insanlar asudə vaxtlarını stadionlarda azarkeş və ya sadəcə tamaşaçı qismində keçirməklə müsbət emosiya və enerji toplayırlar.

Fərdlərin tələbləri makro səviyyədə məcmu tələbata çevrilir, dövlət də idman sahəsində iqtisadi münasibətlərə qoşulur. Dövlət bilavasitə belə münasibətlərin formalaşmasında və onların hər bir vasitə ilə dəstəklənməsində maraqlıdır. Dövlət idman məhsulları və idman informasiyaları bazarında tələbatı tənzimləyir və təklifin artmasına təsir edir.

Dövlətin idman sənayesi və sahibkarlığa köməklik BTİ-ni dəstəkləyir. Bu proses vergi və digər imtiyazlar qismində, həmçinin birbaşa dövlət büdcəsindən maliyyələşdirməsindən ibarət ola bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadiyyat nə qədər güclü inkişaf edirsə, bazar qanunları da idman sahəsində işləyir, nəticədə əmtəə kimi idmanın təklifi artır. İqtisadiyyata idmanın iqtisadi aspektlərini öyrənən elm kimi, həmçinin, idmanın təşkili sahəsində rastlaşa biləcək sosioloji, psixoloji, hüquqi aspektləri kimi baxmaq olar. İdman tədbirlərində tamaşaçı qismində iştirak dinamikası dəyişir, stadionlara gedənlərin sayının artması müşahidə olunur. Lakin bir çox hallarda yeni idman növünün yeni bazara qatılması zamanı, idman tədbirlərinin təşkilatçıları daha inkişaf etmiş bazardakı vəziyyətə istinadən səhvə yol verərək yüksək qiymətlər təyin etməklə tamaşaçıları və azarkeşlərini itirə bilər. Bu kimi halların baş verməməsi üçün hər bir tədbirin reallaşdırılmasından əvvəl iqtisadi qiymətləndirilməyə ehtiyacdır.

İdmanla məşğul olmaq və idman tədbirlərində iştirak etmək üçün hər bir fərdə vaxt və vəsait sərf edilməsi tələb edilir. Peşəkar idmançı və ya həvəskar idmanla məşğul olan şəxslər də idman zallarına gəlmək üçün müəyyən məbləğdə vəsait sərf edirlər. Respublikada demək olar ki, bütün idman növləri üzrə ixtisaslaşmış idman zalları və meydançalarında idmanla məşğul olmaq üçün müəyyən məbləğdə aylıq ödənişlər tələb edilir. Eyni zamanda idman açıq meydançalarının və örtülü idman zallarının layihələndirilməsi, tikintisi, təchizatı, istismarı və rekonstruksiyası və s. əhəmiyyətli məbləğdə xərclər tələb edir.

Azərbaycan Respublikasında bu istiqamətdə artıq çox işlər görülmüş və nəticələr əldə edilmişdir. Belə ki, cədvəldə verilən məlumatlardan məlum olur ki, ölkəmizdə 2001-ci ildə 7908 idman qurğuları olduğu halda, bu say artırılaraq 2010-cu ildə 9623, 2015-ci ildə 10798 və 2018-ci ildə isə 11412-yə çatdırılmışdır. İdman qurğuları arasında təbii ki, ən möhtəşəmi idman saraylarıdır ki, onların sayı 3-ə bərabər olmuşdur. İdman komplekslərinin sayı 2010-cu ildə 24-ə bərabər olduğu halda,

növbəti illərdə yenilərinin istismara verilməsi ilə 2015-ci ildə 39-a və 2018-ci ildə isə 41-ə çatdırılmışdır.

Respublika üzrə 2001-ci ildə bədən tərbiyəsi ilə 355.2 min nəfər məşğul olduğu halda, 2010-cu ildə 11617.4 min nəfər, 2015-ci ildə 1723.8 min nəfər və 2018-ci ildə isə 1785.9 min nəfər məşğul olmağa başlamışdır.

Azərbaycan Respublikasında mövcud idman kompleksləri [3].

	2001	2010	2015	2017	2018
İdman qurğularının sayı - cəmi	7 908	9623	10798	11215	11412
onlardan:					
idman sarayları	...	3	3	3	3
olimpiya kompleksləri	...	24	39	39	41
tribunaları 1,5 min və daha çox yerli stadionlar	75	56	74	75	76
tribunaları 1,5 mindən az yerli stadionlar	...	83	122	118	118
kompleks idman qurğuları	399	233	180	188	192
üzgüçülük hovuzları	37	53	84	113	120
atıcılıq tirləri	314	240	176	170	170
Bədən tərbiyəsi ilə məşğul olanların sayı, min nəfər (2009-cu ildən başlayaraq təhsil müəssisələrində idmanla məşğul olanlar daxil olmaqla)	355,2	1617,4	1723,8	1755,4	1785,9
İdman seksiyalarında məşğul olanların ayrı-ayrı idman növləri üzrə bölgüsü, min nəfər	-	432.8	420.9	432.0	-

İdman seksiyalarında məşğul olanların sayında əhəmiyyətli dəyişikliklər olmayıb. Belə ki, idman seksiyalarında məşğul olanların sayı 2010-cu ildə 432.8 min təşkil etdiyi halda, növbəti illərdə azalaraq 2015-ci ildə 420.9 min nəfər təşkil etmiş və sonrakı illər ərzində isə bu say yenidən artaraq 432.0 min nəfər təşkil etmişdir.

Ölkə əhalisinin ümumi sayına görə BTİ-lə məşğulluq göstəricilərinin bəzi xarici ölkə-

lərin analoji göstəriciləri ilə müqayisəsinə nəzər salsaq bəlli olur ki, Finlandiya əhalisinin 70%-i, Avstraliya əhalisinin 57 %-i, İngiltərə əhalisinin isə 32%-lə BTİ-lə məşğul olur. Azərbaycan Respublikasının isə cəmi -17,5%-i BTİ-lə məşğul olur [4].

Qeyd edək ki, mövcud vəziyyətin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf

Konsepsiyasında Milli Strategiyanın əsas hədəflərindən biri, bədən tərbiyəsi və idmanın ölkədə kütləvi inkişafına nail olmaq müəyyən edilmişdir. 2020-ci ilədək respublikada bədən tərbiyəsi və idmanla məşğul olanların sayının 2-3% artırılması, 2020-ci ildə isə ölkə üzrə ümumi göstəricininin 25-30%-ə, qızlar və qadınlar arasında isə 20-25%-ə çatdırılması qarşıya məqsəd qoyulub.

Hazırda keçmiş ilə müasir dövr arasında kəskin fərqlər yaranmışdır. Bir çox tədqiqatçılar təsdiqləyirlər ki, müasir insanın fiziki yüklənməsi, 100 il qabaqkı insanın fiziki yüklənməsindən 100 dəfə azdır [2]. Bütün bunlar isə müvafiq şəraitin, infrastrukturun olmasını tələb edir.

Azərbaycan Respublikasında idman sahəsində bazar prinsipləri əsasında iqtisadi münasibətlər artıq müəyyən dərəcədə formalaşmışdır. Ölkədə "idman sənayesi", idman və turizm sahəsində sahibkarlıq və infrastruktur müəyyən səviyyədə formalaşdırılmışdır.

Azərbaycanda idman infrastrukturunu sahəsində olduqca geniş imkanlar yaradılmışdır. Belə ki, idman tədbirlərinin keçirilməsi üçün yuxarıda qeyd edildiyi kimi çoxsaylı və genişprofilli müvafiq xidmət müəssisələri yaradılmışdır. İdmançıların və idman təşkilatlarının sığortalanması, idmançılar və məşqçilər üçün hüququ məsləhətlərin verilməsi, idmançıların və klubların fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə xarici sponsor və məşqçilərin axtarışı, idmançıların və məşqçilərin servis xidmətləri ilə təminatı kimi işləri yerinə yetirən müəssisə və təşkilatlar yaradılmışdır. Bir çox idmançılar eyni zamanda iş yerləri ilə də təmin edilir.

İdman iqtisadiyyatı maliyyələşdirmə, idman menecmenti, idmanda əmək bazarı, idman sponsorluğu və bu kimi çoxsaylı öyrənilməmiş xüsusiyyətlərə malikdir.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, bədən tərbiyəsi və idman, fiziki fəallıq və turizm maddi bəhrə ilə bərabər kəmiyyətə qiymətləndirilməsi mümkün olmayan qeyri-maddi faydaya malikdir. İnsanların fiziki və mənəvi sağlamlığı, dünya görüşünün artması, ünsiyyət auditoriyasının genişlənməsi və s. qeyri-maddi fayda kimi dəyərləndirilir. Beləliklə, BTİ ayrı-ayrı fərdlərin və ümumilikdə cəmiyyətin

yətin sağlamlığına, rifah halına, bütövlükdə insanların həyatının yaxşılaşmasına müsbət təsir edir.

Eyni zamanda ölkədə BTİ-lə yanaşı peşəkar idman da sürətlə inkişaf edir. Yarışlar, idmançılar və məşqçilər sahə bazarlarında yüksək dəyər qazanırlar. Kommersiya idman subyektlərinin idarəetmə və hüquqi sistemi, idmançıların əməyinin ödənilməsi və onların dəyər orienrləri dəyişmişdir. Bir çox klublar özlərinin mülkiyyətçilərini dəyişdirmişlər. Sponsor dəstəyi tamamilə yeni forma kimi yerli və xarici iri şirkətlər tərəfindən verilməyə başlanmışdır. Bu məqsədlə yaxın perspektivdə BTİ hərəkətinin bütün subyektlərinə, peşəkar idmana və idman biznesinə vəsait yatıran təsərrüfat subyektlərinə fəal dəstəyin verilməsini nəzərdə tutan BTİ-nin maliyyə təminatı üzrə qanunverici və təşkilati-iqtisadi tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsəduyğundur.

Nəticə

BTİ iqtisadiyyatı qeyri-istehsal sahəsinə xas xüsusiyyətlərə malik olmaqla əhalinin xüsusi tələbatının ödənilməsinə nəzərdə tutan əmtə və xidmətlərin istehsalı, satışı və istehlakını həyata keçirən müəssisə, təşkilat, institut, idarəetmə təşkilatlarını özündə birləşdirir. Bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə keçidin nəticəsi müxtəlif mülkiyyət formalarının yaranması oldu ki, bu da dövlət ilə yanaşı qeyri-dövlət və kommersiya xarakterli BTİ-nin yaranmasına zəmin yaratdı.

Son dövrlər BTİ bir çox ölkələrin iqtisadiyyatının mühüm sahələrindən birinə çevrilmişdir. Bu sahəyə əhəmiyyətli məbləğdə maliyyə resursları və çoxsaylı iş qüvvəsi cəlb edilmişdir. BTİ-nin idarəetmə və maliyyələşdirilməsi modelləri daim təkmilləşdirilir və yeniləri işlənir. Bununla bərabər idmanın bir tərəfdən kommersiallaşdırılması və peşəkarlaşması tendensiyası artır, digər tərəfdən isə büdcə vəsaitləri ətrafında güclü rəqabətin olması idmanın özünün ixtiyarında olan mövcud resurslardan müstəqil olaraq mənfəət qazanma yollarının öyrənilməsinə tələb edir.

Zamanla təsdiq olundu ki, idmanda pul qazanmaq olar, hətta böyük pullar qazanmaq olar. Zaman keçdikcə BTİ sahəsi böyük pul dövriyyəsi sahəsinə çevrildikcə bu sahədə

rəqabət daha da güclənir və ənənəvi idman resursları daha da məhdudlaşır. Nəticədə isə BTİ-də yalnız peşəkar idmançılara və məşqçilərə deyil, həmçinin peşəkar iqtisadçılara, idarəedicilərə (menecerlərə), hüquqşünaslara, sosioloqlara güclü ehtiyac yaranır. Peşəkar iqtisadçıların və menecerlərin təmin edilməsi idman yarışlarının səmərəli təşkilinə, məşqçilərin və idmançıların maddi rifah halının yaxşılaşmasına və həmçinin dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artmasına zəmin yaratmış olacaqdır.

BTİ-nin iqtisadiyyatı bilən insanlara ehtiyacı vardır. Bu baxımdan da Azərbaycan Respublikasının "Bədən tərbiyəsi və idman haqqında" Qanunu, "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasından irəli gələn vəzifələrin tam icrasına böyük ehtiyac vardır.

BTİ iqtisadiyyatının daha da dərinlən mənimsənilməsinə, sahə üzrə ali təhsilli iqtisadçı və menecerin hazırlanmasına dövlət dəstəyinin verilməsinə böyük zərurət vardır.

Statistik məlumatlardan da məlum oldu ki, xarici ölkələrlə müqayisədə ölkəmizdə BTİ-lə məşğul olanların sayı ümumi əhəlinin cəmi 17.5%-ni təşkil edir ki, bu da Finlandiyanın analoji göstəricisi ilə müqayisədə 4 dəfə azdır. İnsanların BTİ-lə məşğulluq səviyyəsinin artırılması üçün ilk öncə idman zallarından, meydançalarından istifadəyə və müvafiq idman seksiyalarında məşqlərə görə ödənişlərin səviyyəsinin aşağı salınmasına böyük ehtiyac vardır. İkincisi isə BTİ-lə məşğulluğun səviyyəsinin artırılması üçün təbliğat işlərinin aparılmasına önəm verilməlidir.

Beləliklə aparılan tədqiqatın xarakteri, araşdırılma sahəsi, müəyyən edilən problemlər və gəlinən nəticələr baxımından məqalə müəyyən qədər elmi tutuma malik olmaqla bu mövzu üzrə yeni araşdırmaların aparılmasında, elmi məqalələrin işlənilməsində əhəmiyyətli ola bilər. Səmərə baxımından BTİ insanların sağlamlığının möhkəmlənməsində və əmək qabiliyyətinin artırılmasındakı mühüm rolu ilə izah edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. "Bədən tərbiyəsi və idman haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 30 iyun 2009-cu il.
2. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 29 dekabr 2012.
3. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin Rəsmi saytı, <https://www.stat.gov.az/>
4. Ramazanov V. Fiziki tərbiyə və idmanın müasir həyatda rolu, <https://www.muallim.edu.az/news.php?id=4563>
5. Алешин В.В. Экономический механизм в сфере физической культуры и спорта в условиях перехода к рынку. Автореф. дис. ... докт. экон. наук. М.: 2000. 44 с.
6. Менеджмент и экономика физической культуры и спорта. Конспект лекций / Ферова И.С. и др. Красноярск: СФУ, 2008. – 254 с.
7. <https://news.milli.az/interest/29419.html>
8. Золотов М.И. Менеджмент физкультуры и спорта. М.: Академия, 2002. - 422 с.

МЕСТО И РОЛЬ ЭКОНОМИКИ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ И СПОРТЕ

С.М. Мамедов

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и спорта
кафедра «Спортивного менеджмента и коммуникаций»

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы физкультуры, спорта и экономики, его связи с экономикой. Были исследованы вопросы создания спроса на продукцию отрасли, функционирования рыночных законов в сфере физической культуры и спорта, повышения роли экономики

в спорте и занятости с ФКС в стране. В то же время для развития ФКС были изучены проводимые в стране работы и даны рекомендации рекомендационного характера, реализация которых необходима.

Ключевые слова: физическое воспитание, спорт, экономика, спрос.

THE PLACE AND ROLE OF THE ECONOMY IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS**S.M. Mammadov***Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport*
department of "Sports Management and Communication"

Annotation: The article deals with the issues of physical education, sports and economics, its connection with the economy. Questions of creation of demand for production of branch, functioning of market laws in the sphere of physical culture and sports, increase of a role of economy in sports and employment with FCS in the country were investi-

gated. At the same time, for the development of the FCC, the work carried out in the country was studied and recommendations were given, the implementation of which is necessary.

Key words: *physical education, sport, economy, demand.*